

Kdo je to vlastně vojenský profesionál?

(K základním kategoriím profesionalizace armády)

Zásadní otázkou, která je dnes v popředí zájmu budování AČR, je problematika jejího přechodu na profesionální strukturu. Tento problém do značné míry ovlivňuje uvažování a jednání nejen velení armády, ale staví otázky a problémy také pro její příslušníky. Obstojím v nových podmínkách, mohu počítat s pracovní perspektivou a co se po mě bude chtít? To je častá otázka, které si lidé pracující v současné armádě na rozličných funkcích soustavně kladou. A myslíme si, že je to správně.

Náš článek je záměrně místy formulován polemicky, protože se domníváme, že nad uvedenými souvislostmi je zcela legální vést diskuzi z různých odborných hledisek, a to tak, aby ti, kteří budou rozhodovat o způsobu a podobě formování budoucí profesionální armády, měli dostatek podnětů k vlastní práci. My sami děkujeme předem za veškeré zaslání námětů a připomínek k této problematice.

Pokud jsme postaveni před nutnost změn, měli bychom definovat obsah tohoto problému tak, aby byl každému srozumitelný. Touto snahou jsou vedeni i autoři tohoto článku, když se pokoušejí podstatné souvislosti alespoň v rámci svých možností popsat. Jak tedy chápat změnu, která jak je patrné nejen nastane, ale jsou pro ni již vytvářeny reálné podmínky?

V současnosti všechny vyspělé země - i když akceptují ohrožení a rizika v oblasti mezinárodní bezpečnosti pouze v obecné podobě a neidentifikují přímo protivníka nebo konkrétní zdroj ohrožení - považují za záruku své suverenity a nezávislého vývoje existenci ozbrojených sil v různé podobě.

Z hlediska analýzy a sledování vývojových trendů v oblasti mezinárodní bezpečnosti ovšem každá suverénní země musí současně přesně definovat místo a úlohu svých ozbrojených sil v kontextu s vnímáním vnitrostátních podmínek a mezinárodně politických souvislostí. Reprezentace státu by měla umět zřetelně odpovědět na následující problémy:

- K jakému účelu ozbrojené síly potřebuje?
- Kdo a za jakých podmínek v nich má vykonávat službu, resp. jak se změní jeho statut občana oproti příslušníkovi těchto složek?
- Jak početné mají být tyto ozbrojené síly a jak budou doplňovány?
- Čím budou ozbrojené síly vybaveny, co budou potřebovat, co a k čemu spotřebovovat a kolik prostředků udržování takového sboru bude společnost stát?

Co je však nejdůležitější na hledání a formulaci odpovědí na tyto problémy je ta skutečnost, že se vždy musí jednat o systémová opatření, která musí mít definovaný cíl,

smysl, zaměření, ale také zdroje a že všechny tyto souvislosti by měly být pokud možno formulovány předem. Hledání cílů v období, kdy již samotný systém spotřebovává zdroje různého druhu a je orientován v činnosti spíše intuitivně (i když se značnou aktivitou) podle aktuálních politických zájmů nebo pod tlakem zvenčí, nemůže být považován za žádoucí a už vůbec ne za hospodárný.

Výchozí soudy

Při zkoumání vymezených problémů jsme vycházeli z posouzení širších kontextů dosavadního vývoje armády, protože si myslíme, že především pro stanovení reálných cílů a smyslu nelze abstrahovat od skutečnosti, jak se vlastně celý systém vyvíjel a nač navazuje.

Proces transformace nezačíná v podmínkách stability, ale v období permanentních změn a získávání zkušeností s mnoha novými a nezvyklými situacemi, které musí především velení armády zvládat. To je třeba si uvědomit dříve, než budeme chtít formulovat kritické soudy. AČR se stala členskou armádou NATO, a také v těchto podmínkách teprve hledá své pevné místo a vyvíjí nemalé úsilí v tom, aby byla platným členem Aliance. Za historicky krátkou dobu prošla mnoha zásadními změnami a většinu z nich realizovala relativně úspěšně.

Problematika koncepčního budování armády s jasně formulovaným zadáním dosud nebyla prioritou jednání žádné z vlád. Mnohé poznatky o této situaci již byly publikovány a zdůvodňovány - tím, že jsou důležitější věci, že důstojníci nejsou bráni jako rovnocenní partneři v diskuzi o poslání a cílech armády, až po skutečnost, že prostě politikům chybí odpovídající znalosti a vědomosti z této oblasti tak, aby byli schopni sami odpovědně souvislosti posoudit.

Pokud jde o budoucí charakter armády jako o profesionalizované skupině osob, zatím je zřetelně vyslovuje v podobě cíle jen náčelník generálního štábu. Ale aby takový cíl byl všeobecně uznán a realizovaný, vyžaduje to, aby tento požadavek přišel od reprezentace státu. Hrozí totiž reálné nebezpečí, že armáda vedena aktivní snahou podnikne kroky, které sami politici napadnou jako nesystémové a nepřipravené.

Chceme-li tedy uvažovat o profesionalizaci armády v reálné podobě, musí být jasně a zřetelně tento požadavek zformulován a přenesen na armádu s tím, že musí být specifikováno **o jaký typ profesionalizace půjde** (viz rozporná ustanovení volebních programů rozhodujících politických stran ohledně profesionalizace), co bude úkolem takové armády a jaké společenské zdroje budou k jejímu zajištění uvolněny. Už z principu nemůže tyto parametry zadávat samotné velení armády, protože potom by bylo samo sobě zadavatelem i vykonavatelem. To ovšem nevylučuje úzkou vzájemnou a nutnou spolupráci.

K takovému zásadnímu rozhodnutí je nezbytné, podle našeho názoru, učinit minimálně následující kroky:

- Společným úsilím politické reprezentace státu, vládních, zákonodárných institucí a specialistů zabývajících se problematikou profesionalizace ozbrojených sil specifikovat poslání, cíle a úkoly, které budou ozbrojené síly (armáda) plnit na základě

vlastních bezpečnostních priorit a přijatých mezinárodních závazků. V této oblasti již bylo mnohé učiněno a přijato a tvoří vhodný základ pro další postup.

- Na základě reálného zvážení stávajících možností a celkového chování mezinárodně politického vývoje stanovit varianty použití disponibilních sil a prostředků, kterými se podílet na realizaci bojové činnosti, která pro armádu vyplývá z daného cíle a jmenovaných konkrétních úkolů.

- Postupně rozpracovat scénáře alternativního použití sil a prostředků a jejich pokrytí potřebnými personálními, materiálními a finančními zdroji.

- Setřídít požadavky a možnosti, především z bezpečnostního a ekonomického hlediska a na podkladě takto získaných poznatků zahájit koordinaci opatření se smluvními partnery v NATO.

Hovoříme-li o základních výchozích soudech, je třeba vzít tyto aspekty možného řešení v úvahu a na jejich postupném řešení celý proces zahájit. Dále je nutné říci, co rozumíme v obsahu a rozsahu užívaných pojmů. Jejich pojetí, ujednání v užívání a pochopení celkových souvislostí, ale i vnitřních rozporností je důležité pro další práci v této oblasti.

Základní kategorie

- **Profesionalizace.** Velmi často se především v neformálních diskuzích setkáváme s poněkud mylnou představou, že profesionalizace je něco, co lze vyřešit jednorázově, jednoduše a jednou pro vždy, téměř okamžitě prostým vydáním nařízení.

Jde především o složitý a dlouhodobý proces uskutečňování kvalitativní změny v činnosti a životě armády. Je to cílevědomá organizace veškerých činností tak, aby se na nich podíleli lidé s potřebnými vědomostmi, dovednostmi a zkušenostmi a jejich řízením. Struktura požadavků na profesionalizaci bude rozdílná podle pozice, kterou osoba v daném systému zastává, podle situace, které musí řešit a zvládat a podle objektivních okolností, kterým bude vystavena.

Profesionalizace nespočívá v pouhém označení určité skupiny osob za profesionály, ale především v tom, že tito lidé v procesu vzdělávání, praxe a získávání potřebných zkušeností dovedou lépe a efektivněji využívat svůj intelektuální potenciál, charakterové a volní vlastnosti, dovednosti a schopnosti v souladu s obsahem stanoveného úkolu.

Na tomto procesu se musí nedělitelně podílet jak vzdělávací zařízení, tak praxe u jednotek s několikerým prolínáním v průběhu tohoto procesu. Přitom v každé relativně samostatné části procesu je rozhodující cílová orientace na výstupní (požadovanou nebo předpokládanou) kvalitu jedince. Jinak bude nastaven proces profesionalizace vojáka průzkumné jednotky, řidiče bojového vozidla, jinak pro velícího nebo štábního důstojníka. U každé funkce jsou nutné jisté vědomostní intelektuální standardy a proces jejich kontinuálního rozvíjení, jiné psychologické a osobnostní vlastnosti a jiné podmínky a souvislosti výkonu funkce.

Bylo by kontraproduktivní snažit se „unifikovat“ proces profesionalizace ve snaze zjednodušit jej nebo činit přehlednějším. Přehlednost při respektování rozdílnosti

procesů směřujících k profesionalizaci je dána především srozumitelným zadáním, cílovým požadavkem, nikoli samotným procesem jeho naplňování.

Rozhodující pro určení obsahu procesu profesionalizace konkrétních skupin osob v armádě bude tedy obsah a způsob jejich nasazení pro plnění úkolů v systému zabezpečení obrany. Tomu bude podřizován styl realizace úkolů spojených s přípravou a hodnocením úspěšnosti ve zvládnutí přípravy. Pokud se podaří tento proces propojit a účelně využít v procesu plánování jednotlivých kariér, bude to jen ve prospěch možného definování tohoto procesu.

Je potěšitelné, že i pod reálným tlakem na urychlení procesu profesionalizace v podmínkách AČR byl vytvořen poměrně široký časový prostor pro promyšlení a postupnou realizaci tohoto zadání (viz předpoklad vzniku tohoto typu armády k roku 2010).

S vymezením obsahu a pojetí profesionalizace úzce souvisí další základní kategorie:

● **Profesionalita.** Autoři článku pod tímto pojmem rozumí souhrn konativních (snahových) potenciálů jednotlivce umožňujících mu spolehlivě a efektivně plnit zadané úkoly v měnících se a složitých podmínkách.

Opět sem spadají dispozice s potřebnými vědomostmi (při jejich selektivním využití), schopnostmi a dovednostmi. Podstatnou roli zde sehrávají získávané a ověřované zkušenosti a motivace k zahájení a udržení kvality pracovního výkonu na požadované úrovni. V mnohém vidíme průnik s již užívanými požadavky. Je to logické, protože profesionalita jako disponibilní cílově zaměřená schopnost je výsledkem procesu (nebo jeho fáze) profesionalizace. V procesu profesionálního růstu tedy každé úspěšně zvládnuté části procesu profesionalizace odpovídá jistá úroveň profesionality. A profesionalita se vyvíjí jako vnitřní kvalita jedince ve vazbě na jeho zařazení a úkoly, které plní.

Považujeme za nutné poukázat na vnitřní diferenciaci chápání pojmu, kdy se profesionalita z hlediska struktury bude lišit v obsahu i rozsahu. Jiný typ (druh) profesionality musí vykazovat generál a jinak se budeme dívat na dispozice řidiče bojového vozidla. Pro oba je profesionalita vymezena zcela konkrétním typem myšlení, jednání, hodnocení situace a vyvození odpovídající reakce, oba musí prokazovat samostatnost a schopnost komunikace, ale v konkrétních případech s jiným obsahem. Právě obsah je věcí procesu profesionalizace a výsledek svědčí o dobré profesionalitě každého z nich při porovnání s úrovní plnění úkolu.

S pojmem profesionalita se setkáváme i mimo armádu a v poněkud obecnějším chápání, od kterého ovšem nemůžeme abstrahovat. Je to systém hodnot, vnitřních i vnějších znaků chování a jednání typických pro danou profesní a sociální skupinu (v americké armádě je tento systém kodifikován tzv. etickým kodexem důstojníka). Každý z nás se setkal s pojmy lékařská profesionalita a umí si pod tímto mnohé představit, své představy o profesionalitě mají např. i novináři.

Samozřejmě, že v procesu budování budoucí profesionální armády musíme nacházet odpověď na to, čím se projevuje profesionalita vojenského profesionála. Také na jakých hodnotách stojí a od čeho se odvíjí. Jaké vlastnosti preferujeme, u které funkce a čím je chceme vytvářet, upevňovat a rozvíjet. I profesionální voják je osobností, která prochází vývojem a postupně si vytváří názor a postoje k vlastnímu společenskému

statusu. Pokud jej chce získat a obhájit, měl by se umět v těchto souvislostech orientovat.

Co bude tedy charakterizovat schopnosti, dispozice a osobnost budoucího vojenského profesionála speciálně a obecně? Co bude pro kterou skupinu vojenských profesionálů specifické? To jsou jen některé problémy, na které musí hledat odpovědi již dnes týmy sociologů, psychologů, personalistů a dalších odborníků. Dostali takové zadání?

● **Profesionál.** Častá současná představa je ta, že vojenským profesionálem je každý, kdo obléká vojenský stejnokroj. Tato představa podle našeho názoru jen částečně odpovídá obecně uznávaným soudům o profesionálech. Potom bychom mohli směle říci, že každý, kdo je oblečen do hokejové výstroje a často hraje hokej je hokejovým profesionálem. Je zřejmé, že tento přírůstek v mnohém pokulhává, ale v podstatě vystihuje podstatu povrchního pohledu na pojem profesionál. Všichni umíme v podstatě zpívat, ale jen některým jsme ochotní za takovou produkci dobře zaplatit. Některým rádi zaplatíme za to, aby tak nečinili.

Pro potřeby armády USA například slouží mnoho opravdových vojenských profesionálů, kteří nikdy uniformu ani neoblekli! My žijeme spíše v představách, že jimi je právě ta skupina osob, kterou jsme charakterizovali v úvodu. Je ovšem samozřejmě objektivní skutečností, že vymezování obsahu tohoto pojmu je velmi různorodé. Jsou to lidé, kteří konají práci, za kterou berou peníze? Nebo jsou to lidé, kteří se liší ve své práci druhem oblečení, či spíše obsahem činností?

Autoři zkoumali např. definování tohoto pojmu v USA a některých dalších zemích NATO. I zde jsou definiční základy rozličné. Obecně lze usuzovat (i ve smyslu výše uvedeného), že vojenským profesionálem je osoba, která úspěšně prošla jistou fází (částí) procesu vojenské profesionalizace, získala požadované dispozice charakterizující způsobilost k práci v armádě a je schopna tuto realizovat v měnících se podmínkách podle požadavků. Z tohoto úvodu tedy plyne, že za vojenského profesionála nelze považovat začátečníka pouze oblečeného do uniformy, ale ani toho, kdo v současné době uniformu nosí delší čas, ale postrádá odpovídající sumu žádoucích dispozic pro výkon předpokládané práce. Uzlovým problémem je definování obsahu dispozic.

Poznatky, které jsme v této oblasti získali z armád částečně, nebo plně profesionalizovaných ukazují, že do kategorie vojenský profesionál jsou zařazovány vojenské osoby, které se vyznačují především těmito znaky:

1. Kompetentnost.
2. Odpovědnost a respektování.
3. Korporativnost a sebevzdělávání.

Především podle názorů často uplatňovaných v USA znamená **kompetentnost** (způsobilost) ovládání zvláštních vědomostí a potřebného mistrovství v takové společensky významné oblasti, jakou nepochybně vojenská sféra činnosti je. Kompetentnost je dosahována výhradně dlouhodobou speciální výukou a výcvikem spolu se získáváním zkušeností při výkonu povolání. Základem je studium poznatků a zkušeností jiných, především z vojenské historie. Ke kompetenci patří také soubor

morálně-etických a právních norem, jejichž znalost a přísné dodržování charakterizuje vojenského profesionála. Má-li tedy velitel-profesionál přijímat přiměřená rozhodnutí, rozumět vývoji situace a řešit efektivně problémy, musí soustavně pečovat o rozvoj vlastních intelektuálních schopností.

Být kompetentním vojenským profesionálem je důležitým předpokladem objektivního hodnocení dosažených (vypěstovaných) schopností, které umožňují rozlišovat mezi profesionálem, poloprofesionálem a neprofesionálem. Zároveň to umožňuje zbavovat se poslední jmenované skupiny. Současně to umožňuje vymezovat přesněji standardní úroveň profesionálních schopností vojenských osob v průběhu procesu profesionalizace.

Stručně k **odpovědnosti a respektování**. Vojenský profesionál poskytuje společnosti veřejnou službu, která je pro její bezpečný život a celkové fungování nepostradatelná. Pocit odpovědnosti vojenského profesionála je vytvářen na základě jeho osobního vztahu k národu, státu, ozbrojeným silám, kolegům a společenským hodnotám společností uznávaných.

Vojenští profesionálové, a to nejen v USA, jsou vedeni s důrazem, že jejich profese je nejen přijatá povinnost, ale především se jim dostává cti a důvěry občanů, že mohou svou práci v jejich prospěch realizovat. Tyto hodnoty nejsou nijak samoúčelné, ale jsou prostředkem k ochotě podřízovat se bezvýhradně rozkazům velitelů a spolupracovat s ostatními. Nezastupitelná odpovědnost velitelů spočívá potom ve skutečnosti, že nesou plnou odpovědnost za veškerou činnost svých podřízených.

Společnost v demokratických zemích oceňuje zejména to, že profesionálova odpovědnost a respekt je projevem profesionální vyspělosti, oddanosti bezpečnostním prioritám celé společnosti a není spojována s ideologickou, či politickou orientací. Důležitou vlastností vojenského profesionála je nejen respekt získávat, ale ve vhodné míře jej také prokazovat ostatním. Těmito požadavky se ve vzájemném souladu řídí kodex chování vojenských profesionálů, který určitým způsobem reguluje společenský vztah mezi vojenskými osobami vzájemně a mezi vojenskými a nevojenskými osobami.

Korporativnost a sebevzdělávání. Vojenští profesionálové vesměs sami sebe zařazují do zvláštní společenské skupiny, která se výrazně odlišuje nejen od vojenských neprofesionálů (vojáků sloužících jen na jistý čas), ale především od jiných profesí obecně. Pocit vnitřní sounáležitosti ke skupině (stavu) se projevuje v přísném respektování hierarchického uspořádání organizace, kde nadřízený určuje požadavky na činnost podřízeného a má přímý vliv na jeho další kariérový postup.

Vojenský profesionál (specialista) - to je důstojník nebo generál, který je v nejvyšší možné míře dlouhodobě připravován k řízení použitého násilí v konkrétních podmínkách. Čím složitější organizační struktury v čím složitějších podmínkách je schopen řídit, tím více je ceněna jeho profesionalita.

Pěstování vojenské profese vyžaduje dlouhodobé a všestranné studium se spojenou praktickou přípravou. Vyžaduje neustálý trénink získaných dovedností k jejich upevnění. V moderní armádě jen ten, kdo celou svou pracovní dobu věnuje intenzivní přípravě a práci se sebou samým, může počítat s dosažením vysoké profesionální úrovně a odborného mistrovství. Není žádným tajemstvím, že vojenští profesionálové věnují asi třetinu svého pracovního času organizované výuce v průběhu celé služby, tedy nejen na počátku kariéry, jak je to zvykem u nás.

Kvalita profesionála měřená stupněm jeho profesionality získávané v procesu profesionalizace má jednu vlastnost, kterou musíme v této souvislosti přijmout. Tato kvalita časem koroduje. Co tím máme na mysli? Pokud nejsou obnovovány žádoucí charakteristiky, dochází k jejich oslabení až ztrátě po jisté době. „Koroze kvality profesionála“ se projevuje především:

- v nedostatku aktuálních, relevantních vědomostí (intelektuální rozvoj, vzdělávání),
- v nedostatečném budování a udržování schopností (trénink, testování, odborný rozvoj),
- v nedostatku získaných a potřebných zkušeností (být „v oboru“, kontakt s praxí).

* * *

Vojenským profesionálem není tedy člověk jednou provždy a navždy tím, že oblékne uniformu a absolvuje základní nutné kurzy k osvědčení vstupní úrovně profesionality. Být vojenským profesionálem je celoživotní složitá a náročná cesta s průběžnými atestacemi k ověřování všestranných schopností být užitečným pro vyvíjející se systém. Je to jisté soupeření nejen s okolím, ale především se sebou samým.

Uvažujeme-li tedy o tom, že do roku 2010 chceme vybudovat skutečnou profesionální armádu, jsme přesvědčeni, že stojí za to se nad některými uvedenými souvislostmi zamyslet a pokusit se vytvořit takové „startovní“ podmínky, abychom mohli být v procesu profesionalizace úspěšní.

Jistotu, že armáda nebude svou bezpečnostní roli pouze předstírat, ale skutečně plnit, dává profesionální armáda již proto, že profesionální voják přistupuje k výcviku jako ke svému povolání, ve kterém se snaží udělat kariéru a vydělat peníze. Od profesionálního vojáka pak lze očekávat, že zvládne náročné a nebezpečné situace lépe než zběžně procvičený civilista. Úspěch v moderní válce je založen na zvládnutí moderních technologií. Více než ušlechtilé emoce hraje roli odborné vzdělání, více než fyzická síla rozhoduje schopnost dobře ovládat složité zbrojní systémy. Dobře vyzbrojený profesionál má pak v případě nasazení do akce určitě větší „životnost“ než vyplašený základák.

*Profesionální armáda má smysl
Ivan Hoffman, komentátor ČRo1 Radiožurnálu
Metro 11. V. 2001*